

В. С. Канцір

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права і процесу,

К. Б. Марисюк

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу,
marysyuk@i.ua

ДІАГНОСТУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ ОПОСЕРЕДКОМ РОЗУМІННЯ МИСЛЕННЯ ОСОБИ ТЕРОРИСТА (ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ)

© *Канцір В. С., Марисюк К. Б., 2019*

Проаналізовано окремі аспекти логічного мислення особи терориста, його соціально-психологічний портрет. Доведено, що мислення такого злочинця важко піддається однозначній інтерпретації, воно викривлене, однобічне, безальтернативне, підпорядковане одній меті – реалізувати терористичний акт. Емоційна складова займає в ньому більше місця, ніж будь-який логічний аналіз, моніторинг.

Описано причини емоційної лабільності особи, легкості миттєвого переходу від одного емоційного стану до іншого – прямо протилежного, агресивного.

Досліджено соціально-психологічні функції терористичної групи, мотиваційні платформи прагнення до членства у терористичній організації.

Ключові слова: тероризм; особа терориста; логіка терориста; емоційний стан; терористична група.

В. С. Канцір, К. Б. Марисюк

ДИАГНОСТИКА ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ УГРОЗЫ ПОСРЕДСТВОМ ПОНИМАНИЯ МЫШЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ ТЕРРОРИСТА (ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ)

Проанализированы отдельные аспекты логического мышления личности террориста, его социально-психологический портрет. Доказано, что мышление такого преступника трудно поддается однозначной интерпретации, оно искаженное, одностороннее, безальтернативное, подчинено одной цели – реализации террористического акта. Эмоциональная составляющая занимает в нем больше места, чем любой логический анализ, мониторинг.

Описаны причины эмоциональной лабильности лица, легкости мгновенного перехода от одного эмоционального состояния к другому - прямо противоположного, агрессивного.

Исследована социально-психологические функции террористической группы, мотивационные платформы стремление к членству в террористической организации.

Ключевые слова: терроризм; лицо террориста; логика террориста; эмоциональное состояние; террористическая группа.

V. S. Kantsir
Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Sc. D., Prof.

K. B. Marysyuk
Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Sc. D., Prof.

DIAGNOSTICS OF TERRORIST THREAT THROUGH UNDERSTANDING THINKING PERSONALITY OF TERRORIST (TERRORIST GROUP)

Analyzed certain aspects of the logical thinking of the personality of the terrorist, his socio-psychological portrait. It is proved that the thinking of such a criminal is difficult to unambiguously interpret, it is distorted, one-sided, without alternative, subject to the same goal – the realization of a terrorist act. The emotional component occupies more space than any logical analysis, monitoring.

Describes the causes of emotional lability of the person, the ease of instantaneous transition from one emotional state to another - directly opposite, aggressive.

The socio-psychological functions of a terrorist group, motivational platforms, the desire for membership in a terrorist organization have been studied.

Key words: terrorism; terrorist person; terrorist logic; emotional state; terrorist group.

Постановка проблеми. Станом на 2019 рік, вітчизняним законодавцем вже криміналізовані будь-які передбачувані прояви протиправної поведінки, яка могла б призвести до вчинення терористичного акту («Втягнення у вчинення терористичного акту», стаття 258⁻¹ КК України; «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», стаття 258⁻² КК України; «Створення терористичної групи чи терористичної організації», стаття 258⁻³ КК України; «Сприяння вчиненню терористичного акту», стаття 258⁻⁴ КК України; «Фінансування тероризму», стаття 258⁻⁵ КК України). Разом з тим, для протистояння терористичним загрозам (за крайньої необхідності – для результативного переговорного процесу), на перший план виходить розуміння алгоритму логіки та емоційного стану злочинця, терориста або цілої групи.

Саме по собі логічне мислення терористів важко піддається однозначній інтерпретації. По-перше, воно надто емоційне, інколи емоційна складова займає в ньому більше місця, ніж логічна платформа. По-друге, мислення викривлене, однобічне, безальтернативне. По-третє, воно очевидно моноідейне, тобто підпорядковане одній меті – реалізувати терористичний акт.

Про викривлену логіку терористів свідчить той факт, що вони практично уникають діалогу. Це підтримується на побутовому рівні – терористи здатні або вислуховувати тільки того, кого вони вважають для себе авторитетом, або, навпаки, здатні виголошувати довгі монологи. Це свідчить про авторитарність і водночас про ригідність мислення – складність або нездатність перебудовуватися при виконанні завдань, якщо цього потребують обставини. «У пізнавальній діяльності ригідність виявляється в повільній трансформації уявлень при зміні умов життя, діяльності; в емоційному житті – у залякlostі, млявості, нерухливості почуттів; у поведінці – у негнучкості, інертності мотивів поведінки та морально-етичних вчинків при цілковитій очевидності їх недоцільності. Більш виражена ригідність у психології характерна для психопатів з ознаками параної. Такі особистості, як правило, вирізняються конфліктністю, афективною захопленістю домінуючою ідеєю. Стратегія

взаємодії з особистістю такого типу повинна будуватися на неявному переконанні у формі рекомендації, щоб у самого індивіда склалося враження, що переконаність виходить від нього самого, а психолог тільки підтвердив її правильність» [1].

Аналіз дослідження проблеми. Наукові пошуки багатьох вчених присвячені аналізу основних форм, тенденцій сучасного тероризму, мотиваційної складової у діях терористів, а також світоглядного, соціального, психологічного коріння тероризму: Н. Агаєва, В. Антипенка, Ю. Антоняна, Д. Араса, М. Афанасєва, І. Бінька, О. Будницького, А. Веселіцького, А. Вахромієва, С. Волобаєва, А. Грачова, О. Герасимова, В. Гордієнко, В. Горбуліна, М. Гуцало, О. Данильяна, О. Дзьобаня, М. Дзлієва, В. Ємельянова, В. Єрмакова, В. Єфімова, Ю. Іванова, А. Ілларіонова, М. Іорданова, О. Зотова, М. Карпова, Н. Капітаненка, С. Коваленко, Є. Кожушка, О. Козлова, В. Коломійцева, Я. Кондратьєва, Н. Кормушкіної, В. Косєвцова, Г. Костенка, П. Крутя, В. Кубальського, М. Краснова, В. Крутова, В. Кудрявцева, У. Латіпова, В. Ліпкана, В. Лопатіна, В. Лунєєва, Б. Мартиненка, Г. Морозова, С. Мохончука, Л. Медведко, В. Медведева, Р. Оганяна, Д. Ольшанського, В. Петрищева, М. Панова, О. Панфілова, Е. Побегайло, М. Руденко, А. Смельянцева, В. Смолянюка, Х. Солодовнікової, В. Устинова, О. Хлобустова, О. Шевченко та ін.

Виклад основного матеріалу. Терорист (терористична група, терористична організація) першої половини ХХІ сторіччя, охарактеризовані такими якостями: 1) абсолютно продумана організаційна складова, за якої різні її ланки безпосередньо можуть не перетинатися, не комунікувати; 2) стале, системне, зазвичай, готівкове або електронною валютою «Біткоїн», фінансування; 3) використання новітніх електронних технічних засобів, Інтернет-ресурсів, телекомунікаційних мереж для досягнення первинної мети – тотального залякування, запровадження відчуття безпорадності перед терористичною загрозою.

Логіка терористів часто має досить неконкретний, символічний характер. Очевидно, горезвісні вибухи Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку у вересні 2001 року, були вибухами-символами і вибухами символів світового панування Сполучених Штатів Америки. Виходячи з цього, значна кількість спеціалістів вважають: тероризм – не стільки аморфне вираження соціального переважання, скільки форма незадоволення, що викликає руйнування надій і планів інших індивідів. Далеко не останнім його (тероризму) завданням, стає і символічне і реальне одночасно, руйнування намірів, сподівань звичайних громадян, за допомогою досягнення всезагального неспокою, страху, паніки, відчуття нестабільності, напруги, невизначеності. Останнє якраз і свідчить про очевидний символізм терористичної логіки. Звернемося до відомого історичного факту, коли 13 березня 1881 року у Санкт-Петербурзі відбувся найгучніший у ХІХ сторіччі терористичний акт в Російській імперії – членами організації «Народна воля» був вбитий російський імператор Олександр II. Вбиваючи царя, російські народовольці символічно ніби «вбивали» весь монархічний лад, вбиваючи ж наближених царя, терористи нібито розправлялися з політичною системою загалом.

Терористи – це тип людей, у яких фактично немає раціональних компонентів у поведінці та характері, а емоційні переважають настільки, що стають негативно ефективними. На відміну від адекватного індивіда, який у своїй поведінці пропорційно здатний розуміти раціональну складову та корелювати її з емоційним станом, не виходячи за рамки загальноприйнятого, терорист не здатний на це.

Серед терористів трапляються особи двох протилежних типів поведінки. Перший тип – зовсім беземоційний, з абсолютною «холодною кров'ю», не підвладний емоціям або такий, який вміє їх повністю контролювати. Таким виглядав, наприклад, Борис Савінков (19 (31) січня 1879, Харків – 7 травня 1925, Москва) – російський політичний діяч, соціал-демократ, один з лідерів партії есерів, керівник терористичної «Бойової організації партії есерів», учасник «Білого руху». У документах сучасників, що збереглися і містять опис терориста, його портрет змальовується досить різкими штрихами: невисокого зросту, одягнений «з голочки», «не посміхається», «віє жорстокістю», «сухе кам'яне обличчя», «презирливий погляд безжалісних очей» [2].

Для іншого типу, що значно частіше трапляється серед терористів, характерне дуже багате емоційне життя. При всій зовнішній стриманості, підкресленій раціональності, строгості, у нього вирують емоції. Чим сильніші обмеження, що накладаються специфікою терористичної діяльності, тим сильніше приховуються ці емоції. Так звана холоднокривність терориста, його «сталеві нерви» – результат впливу раціональних компонентів психіки. Таке тамування не може бути постійним, відбувається їх [емоцій] «вибух», наприклад, після успішного вчинення терористичного акту. Вони можуть надзвичайно бурхливо радіти, вітати один одного, або, навпаки, плакати і страждати.

Життя терориста минає у постійних емоційних переживаннях, він живе в емоціях страху, боячись потрапити до рук противників, правоохоронних органів. Одночасно, він живе в емоціях гніву і презирства до них і втішається передчуттям задоволення від того, що нанесе їм відчутних втрат. Природно, такі суперечливі почуття часто зіштовхуються, призводячи до внутрішніх емоційних конфліктів. Вони і спричиняють тяжкий стан хронічного емоційного стресу, в якому перебуває терорист. Для хронічного стресу характерні емоційна лабільність (від лат. *labilis* – «ковзаючий», «несталий»), легкість майже миттєвого переходу від одного емоційного стану до іншого – прямо протилежного.

Однак розповсюдженим емоційним станом терориста є його постійна настороженість. Феномен настороженості проявляється у постійній готовності до відбиття загрози нападу, підвищеним рівнем бадьорості і концентрації уваги на найдрібніших змінах усіх параметрів середовища. Навіть зовні помітна постійна підозрілість терориста проявляється у безперервному поділі всіх оточуючих на «своїх» та «чужих». Зрозуміло, що «чужий» апіорі ідентифікується з негативним, огидним «образом ворога» (реакція ворожої недовіри). Водночас видається той факт, що при підтвердженні того, що «чужий» – насправді є «своїм», характер ставлення різко змінюється на прояв (іноді надмірний) довіри і відкритості. Це свідчить про значну поляризацію емоцій та про емоційну лабільність особи терориста.

«Сліпий» фанатик, який здійснює жорстокі терористичні акти на раціональному «автопілоті», не страждає моральними переживаннями. Це сліпа «машина» для руйнування, що не замислюється над моральними питаннями з огляду на те, що такі питання не притаманні у принципі. Однак, що стосується розвинених в інтелектуальному плані терористів, внутрішньо їх постійно хвилює питання: наскільки вони праві у своїх діях? У спогадах того ж таки Б. Савінкова, наприклад, цій складовій приділяється значна увага. Щоразу, готуючись до терористичного акту, терористи шукають йому моральне виправдання. Зокрема, ісламські терористи вірять, що їхні акції не тільки рятують власні душі (подвиг в ім'я Аллаха), а й допомагають душам їх жертв швидше потрапити в рай. Бойовики руху «Хамас» (араб. حماس, «Ісламський рух супротиву», визнаний терористичною організацією, зокрема, Ізраїлем, Канадою, США і Японією) зі спеціальної пам'ятки своєї організації, чітко знають: «Аллах пробачить тобі, якщо ти виконаєш свій обов'язок і вб'єш невірного, в раю Аллах візьме на себе всі твої проблеми».

Відчутні моральні дилеми притаманні лише «ідейним» терористам, причому з достатньо високим рівнем освіти та інтелектуального розвитку, здатним до свідомої рефлексії своєї діяльності. Пересічним терористам значно характерніша наявність іншої психології, зведеної до рефлексивних, порівняно примітивних «синдромів».

У спеціальній літературі наведено психологічні описи особливостей особи терористів з так званими синдромами «Камікадзе», «Зомбі» і «Рембо» [3].

«Синдром камікадзе» своїми симптомами наголошує на екстремальну готовність до самопожертви, здатність знехтувати своїм життям задля «виконання місії». «Мотивація сучасного терориста-смертника є складним синтезом релігійного пафосу, бажання помсти чи визволення від окупації. За півсторічну історію (від 1974-го до 2018-го) у світі зафіксовано близько п'яти з половиною тисяч атак смертників. У кожній гинуло в середньому 10 осіб, ще 25 діставало поранення. І хоча про смертників відомо ще з дуже давніх часів (варто лишень згадати атаки релігійних фанатиків із секти сикаріїв у давній Іудеї або напади членів секти ісмаїлітів під проводом ГасанаїбнСаббаха), саме в наш час вони стали справжньою зброєю, глобальним феноменом, який систематично, безжально та безупинно забирає життя тисяч людей на всіх континентах»[4].

Синдром «Зомбі» проявляється у постійній, причому не штучній, а цілком природній боєготовності (готовності до відбиття нападу), ворожості з тотальним образом ворога, параноїдальним постійним прагненням до найскладніше організованих бойових дій. У житті – це своєрідний «синдром бійця», який постійно потребує самоутвердження і підтвердження своєї спроможності. Люди із синдромом «Зомбі» постійно живуть «на війні» (інколи їх досить влучно називають «псами війни»). Навіть тоді, коли немає бойових дій, вони всіляко намагаються уникати ситуацій миру та спокою, шукають, створюють ситуації бойових конфліктів. Зброя – найулюбленіша іграшка, якою вони досконало володіють. Такі люди швидко і легко формують для себе образ ворога. У переслідуванні ворога вони невтомні та жорстокі. У бойовій ситуації почувають себе, так би мовити, повністю невразливими. Таке самовідчуття небезпідставне: бойових втрат серед таких осіб практично ніколи не буває, ті ж поодинокі випадки, зазвичай, пов'язані з форс-мажором, або ж з грубим порушенням ними своїх власних правил перебування в стані постійної боєготовності. Терористи із руху «Хамас» знають: «Боротьба – це постійна напруга всіх сил. Розслабитися воїн Аллаха може тільки в раю». Чудова фізична й бойова підготовка, досягненню і підтриманню якої присвячене все їх життя, дозволяє таким людям практично необмежено переносити незручності воєнного дискомфорту. Більше того, вони настільки звикають до такого життя, що вважають його природним.

Відповідно, така фізична підготовка часто парадоксально поєднується з їх безпорадністю в звичайних життєвих ситуаціях. Зокрема, відомі труднощі «Зомбі» у спілкуванні з протилежною статтю: інколи у таких відносинах у них миттєво може розвинути помітна регресія на рівні поведінки дванадцятирічної дитини. Однак, їх розгубленість разом із проявами довірливості й відкритості стосовно «своїх», може так само миттєво змінюватися на зовнішньо невмотивовану і наперед непередбачувану агресивну ворожість. Це доволі часто примушує оточуючих «відчувати» страхітливую ауру їх деструктивної «запрограмованості».

Для людей із синдромом «Зомбі», зазвичай, характерна не атлетична, а, навпаки, диспластична і / або астенична тілобудова, однак багаторічні посилені спортивні тренування роблять їх гіперкомпенсованими атлетами. На обличчі у них нерідко спостерігається парамімія (пара грец. *mimía* - наслідування) - невідповідність актів експресії емоційним станам, симптом «психічного розщеплення», невідповідність міміки ситуації, що складається і пережитим емоціям [5]. Їх специфічна «тваринна» пластика може миттєво (особливо при спілкуванні з особами протилежної статі) змінюватися на крайній ступінь моторної неадекватності. «У мирний час, у стабільній обстановці, вони відчувають помітні труднощі у пошуках сексуальних партнерів, можливо через їх легку вразливість та підвищеною чутливістю. У міжособистісному спілкуванні їх відрізняє дуже вузьке коло емоційно насичених симпатій. У мирних ситуаціях у «Зомбі» на перший план виходять прояви емоційної дисгармонії, причому, в її структурі парадоксальність, холодність, сенситивність, брутальність і символічний неологізм, характерні для шизотима, досить часто поєднуються з вибуховістю, в'язкістю, загальмованістю і метафоричною олігофагією, характерними для епілептотима, тобто формується двояка, шизоепілептоїдна конституція. Така дисгармонія може знаходити (і, як правило, знаходить) вихід у протиправних діях» [6].

Люди з помітним синдромом «Зомбі» – ідеальні солдати, у яких постійна агресивна ворожість є механізмом своєрідної адаптації до зовнішніх умов. Вони завжди «на війні», обстановка бойового зіткнення – їх природне «середовище існування». У терористичних організаціях «Зомбі» – ідеальні бойовики-виконавці.

Термін «синдром Рембо» виник і поширився відразу ж після відомого фільму про американського ветерана війни у В'єтнамі, який повернувся додому, але не зміг знайти себе у мирному житті й ніби не зі своєї волі став терористом. Фільм про бойовика Рембо створив вдалий образ, а його ім'я згодом стало загальноживаним. Спеціалісти із дослідження поведінки людей у надзвичайних ситуаціях вважають, що «синдром Рембо» – це своєрідний крайній вираз, результат довготривалого формування цілком стійкої невротичної структури особистості, яка розривається непереборним інтрапсихічним конфліктом між прагненням до гострих відчуттів і переживанням тривоги, вини, презирства за свою участь в них. «Ключовою характеристикою цієї структури слугує

або усвідомлення «місії», добровільно покладених на себе тяжких але благородних альтруїстських обов'язків, що дозволяють реалізувати агресивні наміри без найменшого сумніву у ворожості, або усвідомлення приналежності до «корпорації», професійних обов'язків, що дозволяють ризикувати життям і здоров'ям без докорів в аутоагресивності» [6]. Аутоагресивна суїцидальна поведінка (грец. autos – сам і лат. aggressio – напад) – специфічна форма особистісної активності, спрямована на завдання шкоди своєму соматичному здоров'ю.

Місіонерство – основний психологічний стрижень людини з «синдромом Рембо». Вона не може (хоча і вміє) вбивати «просто так», вона обов'язково повинна робити це в ім'я чогось високого. Тому їй доводиться весь час шукати і знаходити ті або інші, все складніші й ризикованіші «місії». Люди із згаданим синдромом, завжди відчувають значні труднощі в адаптації до спокійної, рутинної діяльності, досить часто переживають відчуття нудьги і своєї неспроможності у повсякденному житті. Вони постійно намагаються «зрушити (сколихнути)» ситуацію, інших людей та самого себе, досить часто штучно створюють складності, які необхідно «героїчно переборювати». Тим самим, вони намагаються опинитися в екстремальній ситуації або в центрі якої-небудь надзвичайної ситуації. Важливими для них характеристиками екстремальної ситуації є «близьке за духом оточення» і «наявність правил гри». Показовою виступає також і можливість «відповідати добром на зло», не відступати перед жодною загрозою при виконанні того, що вони самі вважають «благородною місією». Тому люди з вираженим «синдромом Рембо» - завжди добровольці, схильні до самообмеження, зазвичай безвідмовні і хворобливо совісні, навіть альтруїстичні стосовно «своїх». Часом вони бувають навіть відверто нав'язливими, перш за все, з приватними пропозиціями своєї допомоги.

Терорист із «синдромом Рембо» – людина, яка прагне до жаху і сіє жах в ім'я «високої мети», однак робить це не тому, що їй важлива та чи інша мета, а лише тому, що по-іншому вона просто не вміє жити.

Сучасний тероризм, за своєю суті, структурі, організації, є груповою дією. З точки зору психології, присутність групи, організації, що об'єднує злочинців, якщо навіть не реальна, а віртуальна, виступає майже обов'язковою умовою для терористичної діяльності, що прагне ефективного завершення. Для протидії складноорганізованій груповій діяльності людей, цілком зрозуміло, необхідна відповідна організація терористичної спрямованості. Тому організаційні дії набувають групового характеру, що трансформується у відповідні вимоги до особистості терориста.

Аналіз свідчить, що терористична група - один із різновидів так званої «проміжної групи», що займає проміжне становище в шкалі, поляризованій двома полюсами. «На одній крайній точці ми бачимо високоорганізований, згуртований, функціонуючий колектив осіб як членів соціальної групи – зазначає Л. Яблонський, на протилежній крайній точці ми маємо збирище осіб, яке характеризується анонімністю, безсистемним керівництвом, що засновує свої дії на емоціях. Ті утворення, що не являють собою ні ідеально згуртованих, інтегрованих груп, ні безсистемних, погано функціонуючих зборищ або натовпів, відповідають поняттю «проміжна група» [7, с. 355–366].

Спроби соціально-психологічного дослідження структури «проміжних груп» дозволяють виділити три рівні в організації членства. В центрі групи на першому рівні перебувають психологічно найстійкіші члени групи – ватажки. Це ті люди, яким угруповання потрібне найбільше, ядро, стержень, головна «цементуюча сила». Саме вони підтримують цілісність групи або навіть згуртовують її, постійно планують акції, ініціюють певні задуми та організують її діяльність. Вони стають якщо не стратегічним (функція керівництва всієї організації), то як мінімум, тактичним центром діяльності «проміжної групи». На другому рівні фігурують особи, які заявляють про свою приналежність до групи, однак активну участь в її діяльності беруть лише відповідно до своїх емоційних потреб у конкретний момент часу. На третьому рівні структури групи перебувають периферійні члени, які беруть участь в її діяльності від випадку до випадку, і такі, які рідко ототожнюють себе з групою. Як правило, це «допоміжний персонал», «пособники» терористів. Вони можуть приймати участь у терористичному акті, переважно в результаті збігу обставин, причому ні вони самі, ні інші члени групи не вважають їх рівноправними. Досить часто,

терористичні групи використовують таких людей «наосліп», не ділячись з ними усією наявною інформацією і легко «здаючи» їх владі у випадку небезпеки, що загрожує основній групі.

Соціально-психологічні функції терористичної групи, по суті, пов'язані з мотивацією членства у ній. Зазвичай, така група функціонує як зручний засіб прояву різноманітних індивідуальних потреб і вирішення особистих проблем. Для ватажків така група видається надзвичайно міцною організацією, за допомогою якої, у своїх фантазіях, вони підкорюють і контролюють життя значної кількості людей. Для членів групи, нездатних досягти будь-чого у більш вимогливих соціальних організаціях, можливість швидкого та неочікуваного насильства слугує засобом соціального переміщення, здобуття відповідної репутації. Інколи група може функціонувати як тимчасовий засіб відмежування від повсякденних і жорстких претензій, що ставить перед ними вимогливе суспільство. Зрозуміло, що це лише деякі психологічні функції, не пов'язані з її безпосереднім цільовим призначенням – вчиненням терористичного акту.

Для терориста весь світ фокусується на його групі, його організації, на цілях його діяльності. Це обмежує цілісність особистості, перш за все, накладаючи жорсткі обмеження на індивідуальність і свободу вибору. «Вступаючи в організацію, людина перестає належати собі, своїй сім'ї, своїм батькам – вона належить тільки Аллаху і своїй організації» – зазначається в одній із пам'яток для бойовиків ісламської терористичної організації «Хамас». Звичайно, що усі особисті думки, ідеї, прагнення і помисли людини, яка вступила в таку організацію, достатньо швидко відходять на задній план. Найжорсткіша дисципліна необхідна, перш за все для того, щоб не було самодіяльності. Присвячуючи себе організації, людина підкоряє цілком свою свідомість - ідеям організації або навіть ще ширше, вищим задумам організаційного рівня. Наприклад, ідеї перемоги революції або, в сучасному варіанті, встановленню світового ісламського порядку (відмінність у змісті ідеї, в цьому випадку, не має принципового значення).

Як стверджує відомий дослідник проф. Ю. Антонян, «за своїми психологічними особливостями терористи близькі за складом мислення до вбивць, оскільки тероризм, насамперед і в основному передбачає масову загибель. При цьому, особливість сучасного тероризму полягає у тому, що посягання на чуже життя найчастіше відбувається не через особисту ненависть або ворожнечу до конкретної жертви, а лише тому, що вона виявилася випадково у місці, де вчинено терористичний акт» [8].

Тип поведінки людини нерациональний, з огляду збереження життя, ця специфіка властива тільки людині. Проф. Н. Тінберген, досліджуючи специфіку людини порівняно з іншими видами живих істот, відзначав, що «серед багатьох тисяч біологічних видів тільки людина веде руйнівну боротьбу. Людина унікальна тим, що вона представляє вид масових вбивць; це єдина істота, яка не годиться для свого власного суспільства. Чому ж це так?» [9].

Філософ Арістотель, роздумуючи про суть людини, писав: «Є в душі відома сила, звана винахідливістю; вона полягає у тому, що людина, завдяки їй, може знайти і здобути відповідні засоби для відомої мети. Якщо мета хороша, то ця сила похвальна, якщо ж мета погана, то це здатність, готова на все» [10, с. 379]. Саме такою здатністю і є, на нашу думку, псевдо-духовні основи тероризму.

Висновки. Справедливо стверджувати, що спроба створити якийсь узагальнений портрет особи терориста на основі типових патологій, провокативної, деструктивної агресивності, інших дотичних розладів психіки та поведінки - не призведе до повноцінного результату. Ми зробили спробу абсолютизувати лише декілька з багатьох існуючих типів.

Особистісні характеристики типу особи терориста помітно диференціюються стосовно конкретних видів терористичної активності. «Політичні» й «ідейні» терористи у своєму портреті істотно відрізняються від «націоналістичних», «релігійних» і тим більше так званих «кримінальних» терористів. Разом з тим, не зважаючи на всі відмінності в мотивації, тип особи бойовика-терориста в усі часи залишається відносно незмінним.

Отже, розгляд сутнісних рис і динаміки становлення особи терориста, можливо, покращить наше розуміння самого явища тероризму. Вивчення типу індивіда – потенційних і активних дійових

осіб, дозволить створити адекватну систему протидії процесам формування терористичних груп і тероризму загалом як негативного соціального явища.

Психолого-правовий моніторинг проблеми тероризму через призму аналізу алгоритму мислення, емоційного стану особи злочинця дає змогу зрозуміти, які спонукальні мотиви виникають в окремих осіб, яким чином вони стають на шлях вирішення проблем крайніми загальнонебезпечними методами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 30.01.2019).
2. Стариков Н. Борис Савинков. Воспоминания террориста. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2016. С. 99.
3. Солодовнікова Х. К. Соціально-психологічний портрет сучасного терориста. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 3 (40). С. 327–333;
4. Ольшанский Д. Психология терроризма. С-Пб.: Питер, 2002. 288 с.
5. Кореньков О. Терористи-смертники: хто вони й що ними керує. URL: <https://tyzhden.ua/World/209564> (дата звернення: 30.01.2019).
6. Блейхер В. М., Крук И. В. Толковый словарь психиатрических терминов. Воронеж: НПО «Модэк», 1995. 640 с.
7. Пуховский Н. Н. Психотравматические последствия чрезвычайных ситуаций. Москва, 2000. 286 с.
8. Яблонский Л. Шайка делинквентов как промежуточная группа. *Социология преступности*. Москва, 1996. С. 355–366.
9. Антонян Ю. М. *Тероризм: криминологическое и уголовно-правовое исследование*. Москва: Издательство «Шит-М», 1998. 306 с.
10. Tinbergen N. On War and Peace in Animals and Man. *Science*, 160. Washington, 1968. P. 1412.
11. Аристотель. Сочинения. Москва: Мысль, 1983. Т. 4. 830 с. С. 379.

REFERENCES

1. *Vikipediya – vil'na entsyklopediya*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (data zvernennya: 30.01.2019).
2. *Starykov N. Borys Savynkov. Vospomynanyya terrorysta*. Sankt-Peterburh: Yzdatel'stvo «Pyter», 2016. P. 99.
3. *Solodovnikova KH. K. Sotsialno-psykholohichnyy portretsuchasnohoterorysta*. *Visnyk Natsional'nohouniversytetuoboronyUkrayiny*. 2014. Vypusk 3 (40). C.327-333;
4. *Ol'shanskiy D. Psikhologiyaterrorizma*. S-Pb.: Piter, 2002. 288 p.
5. *Korenkov O. Terorysty-smertnyky: khtovony y shchonymykeruye*. URL: <https://tyzhden.ua/World/209564> (datazvernennya: 30.01.2019).
6. *Bleykher V. M., Kruk Y. V. Tolkovyy slovar 'psykhyatrycheskykh terminov*. Voronezh: NPO «Modek», 1995. 640 p.
7. *Pukhovskyy N. N. Psykhotravmatycheskye posledstviyya chrezvychaynykh sytuatsyy*. Moskva, 2000. 286 p.
8. *Yablonskiy L. Shayka delynkventov kak promezhutochna hruppa*. *Sotsyolohyyaaprestupnosti*. Moskva, 1996. P. 355–366.
9. *Antonyan Yu. M. Terroryzm: krymynolohycheskoe y uholovno-pravovoye yssledovanye*. Moskva: Yzdatel'stvo «Shchyt-M», 1998. 306 p.
10. *Tinbergen N. On War and Peace in Animals and Man*. *Science*, 160. Washington, 1968. P. 1412.
11. *Arystotel'. Sochyennyya*. Moskva: Mysl', 1983. 830 p. P. 379.

Дата надходження: 31.01.2019.